

היבטים לשוניים בפרשת וישלח עט

דקדוקי מילים וחלקם בעלי שינויי משמעות בפרשת וישלח ובהפטרה, ובראשון של וישב

לב ה'יט לְאֲדֹנִי: האל"ף נחה, קרא: לְדֹנִי וכן בפס' ו לְאֲדֹנִי
לב ו צָאן וְעֶבֶד וְשִׁפְחָה: טעם טפחא בתיבת צָאן. וְאֶשְׁלַחָה: הו"ו קמוצה
לב ח וַיֵּצֵר: היר"ד בצירי
לב יא קִטְנֹתִי: הטעם בטי"ת הוא גרש (אזלא גרש) ולא רביעי'
לב טז וַעֲרִם: העי"ן בשוא נח לא בחטף
לב יח יִפְגְּשֶׁךָ: היר"ד בגעיא (מתג) ועם זאת הפ"א בשוא נח והגימ"ל אחריה רפויה, לשיטתנו הגימל בקמץ רחב והשוא בשי"ן הוא נע. ² וְשִׁאֲלֶךָ: השי"ן בשווא נח, געיה באל"ף והלמ"ד בשווא נע, יש לקרא: וְשִׁאֲ-לֶךָ. אֲתָה: פתח באלף, מלעיל. וְלִמִּי אֵלֶּה לְפָנֶיךָ: טעם טפחא בתיבת וְלִמִּי
לב כ בְּמִצְעָכֶם: הצד"י בפתח
לב כג בְּלִילָה הוּא: תיבת הוּא ללא ה"א הידיעה בניגוד לשתי קודמיה, יש להפריד בין התיבות שלא יישמע 'ההוא', שאז היא כן מיודעת. וַיַּעֲבֹר: בזקף קטון ³
לב כז אֶשְׁלַחְךָ: געיה בשי"ן!
לב ל וַיִּבְרָךְ: מלעיל, וכן כל 'ויברך' שבמקרא
לב לא פְּנִיָּאל: לעומתו, לב לב פְּנוּאֵל
לב לג הִירָד: היר"ד בקמץ ובמלרע. בְּכַף-יֶרֶד: היר"ד בסגול ובמלעיל
לב א וְעַל שְׁתֵּי הַשְּׁפָחוֹת: טעם טפחא בתיבת וְעַל
לב ג וְהוּא עָבַר לְפָנֶיהֶם: טעם טפחא בתיבת וְהוּא
לב ד וַיֵּרֶץ: הר"ש בקמץ (חטוף) קטן
לב י אֶל-נָא אִם-נָא הָרָאוּן מוֹטַעַם בַּפְּשֻׁטָא טַעַם מַפְסִיק וְכֵן צָרִיךְ לְהִשְׁמַע. נָא הַשְׁנִי בַטַּעַם
אזלא-קדמא טעם מחבר ⁴
לב יג וַמָּתוּ: הו"ו בקמץ
לב יד אֲתַנְהִלָּה: הנר"ן בקמץ
לב יט נָטָה-שֵׁם: געיה בנר"ן. קְשִׁיטָה: שי"ן שמאלית
לב א יִלְדָּה: הלמ"ד בשווא נע ⁵
לב ב וַיַּעֲנֶה: היר"ד בשווא נח
לב ז וּבְנֵי יַעֲקֹב: בקדמא ואזלא ולא במונח רביעי ⁶ . כְּשִׁמְעָם: השי"ן בקמץ קטן. כִּי-נִבְלָה:

¹ בשונה מקורן וההולכים בעקבותיו.

² יש אריכות דברים על זה בגיליון וישלח תשס"ז, כולל תשובת פרופסור יוסף עופר נר"ו. בתורה קדומה בחלק הדקדוק מובאים הדברים באריכות: טיב השווא בשי"ן ולפי זה מה סוג הקמץ, הייתה זאת מחלוקת בין בן אשר לבן נפתלי. לשיטת התימנים, הגימ"ל בקמץ קטן והשי"ן בשווא נח.

³ כך לפי ברויאר ולנינגרד. קורן וחומשים רגילים: וַיַּעֲבֹר.

⁴ הפשטא היא בסוף האות האחרונה במילה בצד השמאלי, הקדמא היא באמצע האות המוטעמת במילה.

⁵ הקורא בנח (בקריאה המשווה קמץ לפתח) משבש את משמעות הכתוב

המילה כִּי מוקפת ואינה במונח

לד יא וְאֶשֶׁר תֹּאמְרוּ: תִּיבַת וְאֶשֶׁר בְּמִרְכָּא וְלֹא דִרְגָא

לד כא וַיִּשְׁבּוּ וַיִּסְחָרוּ: וְאִי הַחִיבוּר בְּשׁוּוֹא נַע, לְשׁוֹן עֵתִיד. נִקְחָ-לָנוּ: הַגְעִיָּה בְּקוֹ"ף וְלֹא בְּנוֹ"ן

לד כט שָׁבוּ: הַטַּעַם בְּבִ"ת מִלְרַעֲ7

לד לא הַכְּזוּזָה: הַכֹּ"ף רְפוּיָה וּבְשׁוּוֹא נַח

לה א בְּבִרְחָדָי: הַבֵּית בְּקִמְץ חֲטוּף (קֶטֶן) וְהִרִ"ש בְּשׁוּוֹא נַח⁸

לה ה וַיִּסְעוּ: אֶתְנַח בְּרֹאשׁ פְּסוּק, עַל הַקּוּרָא לְקוּרָא אֶת הָאֶתְנַח לְלֹא הַכְּנָה שֶׁל מִרְכָּא טַפְחָא (מֵאֲרִיךְ טַרְחָא)

לה ב בְּתַכְכֶּם: כֹּ"ף רֹאשׁוֹנָה בְּשׁוּוֹא נַע וְלֹא בַחֲטָף

לה ג וְאֶעֱשֶׂה-שָׁם: הָעֲמֵדָה קֹלָה בִּאלֹ"ף לְמַנּוּעַ הַבִּלְעַת הָעִי"ן הַחֲטוּפָה

לה ו הוּא וְכָל-הָעָם אֶשֶׁר-עִמּוֹ: טַעַם טַפְחָא בְּתִיבַת הוּא

לה ז אֶל-תִּירְאִי: הַטַּעַמָּה מִשְׁנִית בְּתִ"ו וְהִרִ"ש אַחֲרִיָּה בְּשׁוּוֹא נַע (לְשׁוֹן יִרְאָה וְלֹא רֵאִיָּה)

לה יח קָרָא-לּוֹ: גְּעִיָּה בְּקוֹ"ף

לה כ קִבְּרַת-רַחֵל: גְּעִיָּה בְּבִ"ת

לה כב וַיִּלְדוּ רְאוּבֵן וַיִּשְׁכֹּב אֶת-בְּלָהָה פִּילָגְשׁ אֲבִיו וַיִּשְׁמַע יִשְׂרָאֵל: יֵשׁ לְקָרָא: וַיִּלְדוּ רְאוּבֵן

וַיִּשְׁכֹּב אֶת-בְּלָהָה פִּילָגְשׁ אֲבִיו וַיִּשְׁמַע יִשְׂרָאֵל⁹

לה כג וַיְהִי־דָה: הוּא"ו בַּחֲרִיק מֵלֹא וְאִין לְהַשְׁמִיעַ שׁוּוֹא נַע בִּיר־ד

לה כט וַיֵּאָסֶף: בְּמַלְעִיל וְכֵן הַדְּבַר בְּכָל הַמִּקְרָא כּוּלּוֹ (בְּמוֹבֵן מִיתָה)

לו ג בְּשִׁמְתָּ: הַקִּמְץ בְּבִ"ת הוּא רַחֵב, וְהַשׁוּא בְּשִׁ"ן נַע, כֵּן הַדְּבַר גַּם בְּהַמְשָׁךְ הַפֶּרֶק

לו כה-כו דִּשְׁן- דִּשְׁן: כֹּאשֶׁר הַדִּלִּ"ת בַּחֲרִיק חֲסַר, הַשִּׁ"ן בַּחוּלָם וְכֹאשֶׁר הַדִּלִּ"ת בַּחֲרִיק מֵלֹא, הַשִּׁ"ן בְּקִמְץ

לו לא מִלְדָּ-מִלְדָּ: לִמ־ד רֹאשׁוֹנָה בְּקִמְץ קֶטֶן

לו לג מִבְּצָרָה: הַבִּ"ת בְּקִמְץ קֶטֶן

לו לו שְׁמֵלָה מִמְשַׁרְקָה: בְּשֵׁתִי הַתִּיבּוֹת הַשִּׁ"ן שְׁמֵאֲלִית

הַפְּטָרָה עוֹבְדִיָּה א-כֹא:

ג הַשִּׁיֶּאֱדָ: בְּשִׁ"ן יִמִּנִית

ה אֶם-שְׁוֹדְדֵי לִילָה: טַעַם נִסּוּג אַחֲרֵי לִשְׁ"ן, הַדִּלִּ"ת אַחֲרִיָּה בְּשׁוּוֹא נַע¹⁰. הִלּוּא יִשְׁאִירוּ עַלְלוֹת: טַעַם

טַפְחָא בְּתִיבַת הִלּוּא

ט יִכְרַת-אִישׁ: גְּעִיָּה בְּכֹ"ף

⁶ לדעת ברויאר התחלף לדפוס ונציה הטעמת פסוק זה בהטעמת פס' כז בְּנִי יַעֲקֹב.

⁷ הקורא במלעיל משנה משמעות.

⁸ הטעם כאן נקרא מתיגה זקף הוא מורכב מ"מקל" או אזלא בהברה הראשונה וזקף במקום הטעם (יש כינויים אחרים כמו "מקל" או "דרבן").

⁹ ישנם מנהגים אחרים [כמו בקרב התוניסאים היום] הנוהגים לקרוא את שתי מערכות הטעמים אך אין זה שונה מטעם עליון ותחתון הנהוגים בעשרת הדברות

¹⁰ כך מציינים המדקדקים הקדמונים. מכאן ששוא הדומות אחרי תנועה קטנה הוא בדרך כלל נח.

י וְנִכְרַתְּ: מלעיל

יא עֲמַדָּה: המ"ם בגעיא ובקמץ רחב, הדל"ת בשוא נע

יב וְאֶל-תָּרָא: במלעיל. נִכְרָו: הנר"ן בקמץ קטן

טו יַעֲשֶׂה לָךְ: טעם נסוג אחור לעי"ן

טז וְלָעוּ: הטעם בעי"ן מלרע.

יז וְהָיָה קִדְשׁ: טעם נסוג אחור לה"א הראשונה

כ צִרְפָּת: הצד"י בקמץ רחב, הקריאה צורפת מוטעית, הר"ש בשוא נע. יִרְשֻׁוּ: היר"ד בגעיא-מתג ובחירק מלא¹¹ והר"ש בשוא נע

ראשון של וישב:

לז ג כִּי-בֶן-זִקְנִים הוּא לָוִי: יש להקפיד על מקום הטפחא בתיבה הוּא¹². וְעֲשֶׂה לָוִי: הטעם נסוג לעי"ן, מלעיל

לז ז מְאֻלָּמִים: למ"ד דגושה ובשווא נע

לב ד טיפת דיו של רש"י על פרשת וישלח מאת הרב יצחק ישעיה וייס נר"ו אב"ד נווה אחיעזר
וְיִשְׁלַח יַעֲקֹב מַלְאָכִים לְפָנָיו אֶל עֶשָׂו אָחִיו אֲרֶצָה שְׁעִיר שְׂדֵה אֲדָמָה (בראשית לב, ד). ברש"י: וישלח יעקב
מַלְאָכִים, מלאכים ממך. ארצה שעיר, לארץ שעיר, כל תיבה שצריכה למ"ד בתחילתה הטיל לה הכתוב ה"א נסופה.

טעם שלא פירש מלאכים - שליחים

תיבת מלאכים מתפרשת שליחים, וכבתרגומים איזגדין, ומתפרשת גם על מלאכי מרום, מלאכים ממש. ובבראשית
רבה כאן: מלאכים אלו שלוחי בשר ודם, רבנן אמרי מלאכים ממש. ונראה דבחר רש"י לפירש מלאכים ממש, שלא
היא ולא כפשוטו משום תיבת לפניו, שניתן לפרשה בשלש אופנים, א, מול ונוכח, - ויושם לפניו לאכול (בראשית כד, לג),
ולא בצידו או מאחוריו. ב, קודם וטרם, - לפניו לא היה כן (שמות י, ד), שלפני כן לא היה ארבה כזה. ג, בראש וקדימה
לאחר, ואת יהודה שלח לפניו (בראשית מו, כח), שנסע יהודה ויעקב אחריו. והנה אם היה בדעת יעקב ללכת לארץ
שעיר, יתפרש גם כאן 'לפניו' קדימה לו כביהודה. אולם אם אין פני יעקב להגיע לשעיר, על כרחך מתפרש 'לפניו'
מהעומדים נכחו, כאופן הראשון, וא"כ כוונת הפסוק מהמלאכים אשר פגעו בו במחניים, כנזכר בפסוקים הקודמים.

הכורח לפרש 'לפניו' מלאכים העומדים לפניו

שיטת האבן עזרא (כאן) שארץ אדום היתה בדרכו של יעקב מחרן לארץ ישראל, ומוכיח מכאן שארץ אדום אינה ליד
סיני. וא"כ מפרש 'לפניו' כאופן השלישי, ששלח המלאכים (שהם מעבדים) לפניו, והוא בדרכו אחריהם. ומשיג מכאן על
הרס"ג באמונות ודעות (מאמר ג') שפירש ה' מסיני בא זרח משעיר למו חופיע מחר פארן (דברים לג, ב), שאלה שלשה
שמות של הר סיני, וכל חלק מההר קרוי על שם העיירות הקרובות אליו. שהרי א"כ אין ארץ אדום בדרכו של יעקב,
ומדוע כתיב 'לפניו'. וכ"כ הרמב"ן שבעבור היות נגב א"י מקום מושב יצחק ע"י אדום, יש לו לעבור דרך ארץ אדום או
לידה. - אולם רש"י לשיטתו שכתב בבמדבר (לד, ג) ששלש ארצות יושבות בדדומה של א"י זו אצל זו, קצת ארץ
מצרים, וארץ אדום כולה וארץ מואב כולה. אם כן דעתו כהרס"ג (וכמ"ש באוצר חיים כאן), ולא הוצרך יעקב הבא מחרן
שבצפון, להגיע לאדום, ועל כרחך לפי הפשט יש לפרש 'לפניו' מהעומדים לפניו, וכאופן הראשון, והם מלאכים
ממש.

ארצה שעיר, לארץ שעיר, כל תיבה שצריכה למ"ד בתחילתה הטיל לה הכתוב ה"א
בסופה.

הצורך לבאר את 'ארצה שעיר'

כבר כתבתי כלל פשוט בדברי רש"י, שרש"י אינו מפרש אלא במקום שניתן לפרש באופן שונה (ובדרך כלל מצאנו בס"ד מי שפירש בצורה
שונה), והוצרך להודיענו שהפירוש הוא זה ולא אחר. ולכאורה כאן אין פירוש אחר.
אולם לפי מה שפירשתי לעיל, שלשיטת רש"י ארץ שעיר לא היתה בכיוון הליכת יעקב, ואי אפשר לפרש 'לפניו',
והוא בדרכו אחריהם'. אולי רצה רש"י שלא נטעה לפרש שבתיבות 'עשו אחיו ארצה שעיר' הכונה כמו ש'עשו

¹¹ כתיב מלא או חסר במקרא אינו משנה את דקדוק המילה, במקרה שלנו, השווא ברי"ש כדין השווא הבא אחרי
תנועה גדולה. הקורא בשוא נח משנה משמעות.

¹² אין לנסות "לאזן" במספר ההברות בין התיבות המוטעמות מרכא וטפחא (מאריך וטרחא)

אדומי, עשו שמאדום. כך 'עשו ארצה שעיר' הוא עשו שמארץ שעיר. ובא הכתוב לציין מקומו, כמו 'ישי בית הלחמי', ואין מקום להכרחו של רש"י שמלאכים ממש שלח, שהרי לא לארץ אדום שלחם, אלא למקום מסויים בדרך שלפניו, שידע שעשו שוהה בו, שלא היה אז עשו בארצו. וא"כ ניתן לפרש 'לפניו' כאופן השלישי הנזכר לעיל, 'בראש וקדימה לו'. וא"צ לפרש כאופן הראשון לנוכח, שאז על כרחך הכוונה מלאכים ממש כנ"ל. על כן מדגיש רש"י שארצה שעיר פירושו לארץ שעיר, שלא היתה בדרכו 'לפניו', על כן הוצרך לפרש ממלאכים שלפניו שהם המלאכים ממש.

גם אולי היה מקום לפרש 'לפניו אל עשו אחיו ארצה', 'לפניו, מולו' ו'ארצה' היא ארץ, לשון אפיים ארצה (בראשית יט, א). ששלחם שיכרעו ויפלו לארץ לפני עשיו אחיו. לכך פירש שארצה נסמך לשעיר, והיא ארץ ולא ארץ.

הצורך להזכיר את הכלל כל תיבה וכו'

פעמים רבות מבאר רש"י כי ה' בסוף תיבה הוא במקום ל' בתחילתה (והיא מכונה כיום ה' המגמה), ואף בפסוקים סמוכים זה לזה חוזר רש"י ומבאר. ומאידך במקומות אחרים מתעלם רש"י ואינו מבאר. (וכבר תמה מהר"י ברונא בגליון פירוש הטור כאן, מדוע לא פירש רש"י כלום על 'ארצה כנען' (בראשית יא, לא) שהוא הפסוק הראשון שנעשה בו שימוש בכלל זה¹³. אולם לפי הכלל הנ"ל, שרש"י אינו מפרש במקום שאי אפשר לטעות ולפרש אחרת, לכאורה ב'ארצה כנען' לא הוצרך לפרש). לעיתים מוסיף רש"י את הכלל כל תיבה וכו', שמקורו בדברי ר' נחמיה ביבמות (יג, ב), שבית הלל סוברים כמותו, (ומהגמרא נראה שבית שמאי לא סוברים ככלל זה). ואי"ה אאריך בזה במקום הראשון שמפרש על פי כלל זה, שהוא הפסוק והנשואים **זרה נסו** (לעיל יד, י). אולם במקומות רבים שכלל זה תקף אין רש"י מבאר דבר. וצריך ביאור מדוע חזר וביאר והוסיף כלל זה כאן. וכמדומה לי שבמקום שהה' מופיעה במקום ל' בצמד מילים כמו 'לארץ שעיר' 'ארצה שעיר', טורח רש"י להוסיף את כל לשון הכלל 'כל תיבה', כדי להדגיש שאין מקום הה' בסוף צמד המילים, 'ארץ שעירה', אלא בסוף התיבה הראשונה. ועדיין צריך בירור.

לב ו' וְהָיָה לִי שׁוֹר וְחֲמֹר צֶאֱן וְעֶבֶד וְשִׁפְחָה בְּסֹפֶר אֹמֶת לִיעֲקֹב עַל הַתּוֹרָה מֵהָרֶב יַעֲקֹב קִמְנָצִי ז"ל מַעִיר עַל פִּסּוֹק הַטַּעֲמִים. הַפִּסּוֹק הוּא שׁוֹר וְחֲמֹר / צֶאֱן וְעֶבֶד וְשִׁפְחָה

וההכרח להטעים את הפסוק כן מפני שאין שצאן בוא"ו ההעיסוף (=חיבור). ואילו היה האחרון מן המנויין עליו להתעטף עם קודמיו, אלא זה צריך ביאור אמאי באמת חילקן הכתוב וחיברן עם העבדים והשפחות וצ"ל דהנך שלושה היו בתור רכוש, ושנים הראשונים היו להשתמשות. וכן מצינו לעיל ל' יג וְהָיָה לִי צֶאֱן רְבֹת וְשִׁפְחוֹת וְעֶבְדִּים וְגַמְלִים וְחֲמֹרִים, הרי שהפסיק באמצע בהמות בעבדים ושפחות וזו"ק. ויע"י מה שכתבנו שם.

ובאמת שור וחמור מצינו בכמה מקומות שהם באים ביחד וכדמצינו בפרשת משפטים גבי בור וכן בפרשת ואתחנן גבי שביתת בהמתו. ואולי מפני ששניהם מיוחדים לעבודה, וכדאשכחן בפרשת כי-תצא לענין כלאים דהנהגה, אבל הצאן היה מיוחד לחלב וכדמצינו בשירת האזינו חלב צאן, [ואפשר דלפיכך הזכירה התורה גדי גבי בשר בחלב משום דחלב אמו היו נוטלין מן הצאן].

א"ה. לא כל כך נתברר לי מה שאמר שצאן ועבד ושפחה הם רכוש ולא להשתמשות. לפי המוכר לנו, שור וחמור מיוחדים לעבודה, צאן לגיזה ולחלב. מלבד חלק מהבקר והצאן העומדים לאכילה. עבדים ושפחות הם למלאכה. אלא כנראה כוונתו שמי שאינו משקיע בקרקע, כמו יעקב שידע ששייבתו בארם היא זמנית הרי החזיק בצאן וקנה עבדים ושפחות בתור 'השקעה'. לעומת זאת שור וחמור רכש רק לשם עבודה.

אם זו כוונתו, השאלה היא מנין לו? מסתבר שאם אינו סוחר לא כדאי להחזיק בשור וחמור יותר מהצורך של עבודה, בגלל הוצאות גידולם, לפי זה כ"ש בעבדים ושפחות!

לב ט אס יבוא עשו אל המחנה האחת והכחו. טיפת דיו של רש"י. פירש הר"ר יעקב קניזל ז"ל (מחכמי ספרד, מראשוני פרשני רש"י. נדפס לראשונה בשנת רפ"ד): האריך הרב בזה, לומר שבדבר שאין בו רוח חיים אין בו לא זכרות ולא נקבות מיוחד, וזה מצינו שמשנים פעמים כן ופעמים כן. אבל מה שדוחק הוא כמו הנדון שלפנינו, שאמר האחד לשון נקבה והשני לשון זכר, לכך הביא ורוח גדולה וחזק, שהוא דומה לזה. עכ"ל.

וראה בחזקוני שפירש האחת, יש מפרשים אחת מהאמהות. – ובמהדורות שעועל מציין שלא מצא מקור לזה.

¹³ מהדירי המהר"י ברונא (ירושלים תשס"א) ציינו לבראשית (לא, לח). ולא הרגישו שיש ח' פעמים 'ארצה כנען' בתורה. וכוונתו לראשון מהם, שבו מופיעה לראשונה ה' המגמה, כפי שצינתי.

ולא ראה ביונתן שתירגם: לתרין משריין, למוהבות לאה ולמוהבות רחל. ואמר אין ייתי עשו למשרי דחדא מנהון ומחנייה. — הרי שפירש ששני המחנות היו חלוקות לשני האמהות והמחנה האחת פירושו המחנה של האם **האחת**, כפירושו של החזקוני.

ואם כן אין כאן שתי צורות של מחנה, זכר ונקבה, אלא והכהו עולה על 'המחנה' והוא זכר. והאחת על האמהות והיא נקבה. ונגד פירוש זה בא רש"י לפרש שגם האחת עולה על מחנה, אף שהוא בלשון נקבה, ולא חולקו המחנות לאמהות.

א"ה. נתעוררתי איך לפרש תבה זו מוהבות בתרגום המכונה יונתן (העתקה משר'ת בר-אילן עם הניקוד החלקי). ודחיל יעקב לחדא על דלא עסק עשרין שניו ביקרא דאבוי ועקת ליה ופליג ית עמא דעמיה וית ענא וית תורי וגמליא לתרין משריין למוהבות לאה ולמוהבות רחל: מהו מוהבות?

תשובת אחד הקוראים. תהלים טז ה' מנת חלקי וכס' אתה תומיך גורלי:

תרגום תהלים: יי מוהבית כלידי וחולקי אנת תסובר עדבי: ע"כ.

צ"ע למה המתרגם הפך את סדר הפסוק והקדים את הכוס, בכל אופן כנראה מנת-חלקי הן דבר אחד, וגם כאן שני המחנות הן חלק לאה כפי הנראה זלפה בכלל, וחלק רחל ובכללה בכלל.

מילון יסטרוב מתרגם לשון מתנה, וצורת השורש בפועל עבר, יִהַב.

מוֹהֲבָא f. *gift*. Targ. Prov. XXI, 14. Ib. VI, 35 (some ed. מוֹהֲבָא, read מוֹהֲבָא).—Pl. constr. מוֹהֲבֵי. Targ. Y. I Deut. XVIII, 8 (not מוֹהֲבֵי).

מוֹהֲבָא, מוֹהֲבֵי, מוֹהֲבִיתָא f. same. Targ. Prov. XVIII, 16. Targ. Ps. XVI, 5 מוֹהֲבִיתָא constr. (Ms. 'מוֹהֲבֵי'). Targ. Y. Deut. XVI, 17 מוֹהֲבִיתָא; a. e.—Pl. מוֹהֲבִיתָא. Targ. Prov. XV, 27 (some ed. sing.). Targ. Y. Deut. XVIII, 2 מוֹהֲבִיתָא (corr. acc.).

המשך טיפת דיו של רש"י: לה יג-יד **ויעל מעליו אלהים במקום אשר דבר אתו. ויצב יעקב מצבה במקום אשר דבר אתו מצבת אבן וגו' (בראשית לה, יג-יד).. ברש"י: במקום אשר דבר אתו, איני יודע מה מלמדנו.**

הקושי במיקום דברי רש"י

כידוע רש"י עצמו לא ציין את מספרי הפסוקים אותם מבאר. (שהיא מלאכת מעתיקי התנ"ך הנוצרים, וכמפורסם ואכמ"ל), וכן אין ציון בדפוסים העתיקים. הציין נוסף ע"י המדפיסים המאוחרים. בדיבור שלפנינו צויין בכמה דפוסים שעולה על הפסוק הראשון (יג), ובאחרים על הפסוק השני (יד). נראה שאלו שצינו לפסוק הבא, הבינו שכפל 'במקום אשר דבר אתו' הוא אשר הוקשה לרש"י, מה מלמדנו. (וראה במלבי"ם ועוד שרמז לתרץ קושי זה). אולם אין זה כפל וייתור. שהרי יתכן היה שיקים יעקב מצבה במקום אחד לזכר ההתגלות והדיבור במקום אחר, מסיבות רבות ושונות שגרמו לו שיחליט שאין המקום עצמו מוכשר לכך, כמו למשל קרבתו לשכם, וחשש סכנה שבו. על כן בא ללמדנו שהמצבה הוקמה במקום אשר דבר אתו. ולכן ברור שלא על הפסוק השני נתקשה רש"י, אלא על הראשון. וברש"י דפוס רומי פותח הדיבור ב'ויעל ...', כך שאין מקום להסתפק במיקום דברי רש"י, שהם על הפסוק הראשון.

הקושי בפסוק שלפנינו

נראה שרש"י כתב דבריו על הפסוק שלפנינו. והקושי שמצא בפסוק הוא, מה מלמדנו, הרי הדבר פשוט שלאחר סיום הדבר נתעלה מעליו האלהים באותו מקום אשר דבר אתו, ולא במקום אחר שלא דיבר עמו שם.

הסברי הראשונים ל'במקום אשר דבר אתו'

הרמב"ן אכן נותן טעם למה הוצרך בפסוק זה להודיע 'במקום אשר דיבר אתו': 'להודיע כי לא היה זה מראה וחלום נבואה בלבד, או כענין וַתֵּבֹא אוֹתִי וְרוּשְׁלִימָה בְּמִרְאֹת אֱלֹהִים (יחזקאל ח, ג), אבל ששרתה עליו שכינה במקום אשר הוא עומד'. ורד"ק פירש: **במקום אשר דבר אתו**, להודיע כי אותו המקום היה מקום קבול השכינה ומקום הנבואה, ובאותו המקום דבר עמו בראשונה ובשניה. וזהו המקום נבחר שאמר הנביא וְשֵׁם יְדִבֵּר עִמּוֹ (הושע יב, ה), ושם הציב יעקב אבינו מצבות בראשונה ובשניה. ויצב וגו', אמר פעם אחרת **במקום אשר דבר אתו**, להודיע כי יעקב אבינו הבין וידע כי המקום ההוא נבחר לנבואה, ואע"פ שבראשונה אמר כן אין זה כי אם בית אלהים, עתה התאמת אצלו יותר שבאה לו הנבואה באותו מקום עצמו. גם הספורנו מבאר: **במקום אשר דבר אתו**, בצאתו ללכת לחרן, באותו המלון היה הדיבור שם וַיֵּרָא אֱלֹהִים, ושם נסתלק. ולפיכך הציב המצבה באותו המקום בעצמו.

(וזה שלא כפירוש האבן עזרא שהסכים עמו הרמב"ן: ויתכן להיותו פי' ויצב, וכבר הציב בפעם הראשונה. - וכעת רק נסך ויצק עליה שמן). - הרי שלמדנו הכתוב שזכה להתגלות השכינה פעם שניה במקום אשר דיבר אתו כאמור בריש פרשת ויצא. ועיין גם בכלי יקר שנותן טעם מדוע נכתב בפסוק זה.

לשיטת רש"י לעיל עדיין מיותר 'במקום אשר דבר אתו'

אולם יתכן שביאורים אלו לא היה בהם די לרש"י, שכן דעת רש"י המתבארת בפירושו לפסוקי פרשת ויצא, (והארכת שם בביאור כל דיבורי רש"י, ואין כאן מקומו), שגר בבאר שבע, ויצא משם ולן בבית אל והיא לוז, ואינה ירושלים, אלא שהר המוריה קפץ ממקומו שבירושלים והגיע לבית אל, ושכב על הר המוריה בלוז היא בית אל, כנגד ראשו של סולם, ורגלי הסולם בבאר שבע מקום מגורי יצחק, ובבית אל הקים את המצבה במקום שנגלה אליו השי"ת בחלום. וא"כ הגיע לשם במיוחד כדי לשלם נדו באותו מקום אשר דבר אתו, לפי ציווי מיוחד של קום עלה בית אל. א"כ ברור ומובן שההתגלות היתה בבית אל במקום אשר דיבר אתו, וכמו כן אף ההתעלות והצבת המצבה, וזה מה שמודיענו רש"י 'איני יודע מה בא זה ללמדנו', שהרי ברור שהכל היה מוכרח להיות במקום זה, ודו"ק.

א"ה. ברש"י של מקראות גדולות מפעל הכתר (דפוס ותוכנה¹⁴) (יג) במקום אשר דבר אתו - איני יודע מה מלמדנו (תר"ש:*) ואני אומר: קובע מקום לתפילתו בא ללמדנו; לכך שנה ושילש. כלומר על הפסוק הראשון, והתוספת מציע הסבר על החזרה וההכפלה.

הפסוק וישלח

עובדיה טז ישתו כל־הגוים תמיד

מישהו הפנה את תשומת לבי שלרב שלמה ידידיה נורצי בעל מנחת שי היה גילוי אליהו עיין במנחת שי לס' עובדיה א:טז, שהיה לו גילוי אליהו בקשר לגירסא בפסוק.

כך עניתי לו הוא מתכוין לר' אליהו בחור

ברויאר בנוסח ומקורותיו לא דן בזה, מסתמא גם לא ב'ספר האדום'¹⁵.

לשון המ"ש בנוסח התקליטור התורני

כל הגוים תמיד - גירסת בעל מאיר נתיב שכן הביאו בשרש סבב ובשרש שתה ולא הביאו בשרש תמיד וכן כתב רבינו דוד קמחי ישתו כל הגוים סביב פירוש תמיד בלי הפסק וגם המכלול יופי הלך אחריו וקרוב להיות שכן נמצא באיזה ספר וגם אני מצאתי בספר קדמון שבתחלה היה כתוב סביב ואחרי כן תמיד אמנם בכל שאר ספרים שלפני כתוב תמיד וכן יהיה תמיד עד שיבוא אליהו וכן תרגם יונתן תדירא והוא תרגום המלה עצמה ולא לפירוש כמו שחשב רד"ק. אחר זמן שכתבתי כל זה אתחזי לי אליהו ואמר שעל פסוק ושתו כל הגוים ושתו ולעו נמסר עליו מטעין ביה ספרי למכתב כל הגוים סביב פי' שהסופרים מטעין את הקוראים. מסורת המסורת סוף מאמר ח': ע"כ המנחת שי.

ברד"ק של מפעל הכתר לא כתוב סביב אלא תמיד.

בכל אופן מעניין למדיי ותודה.

ע"כ מה שעניתי.

נראה להוסיף שיש כאן משחק מלים וכן יהיה תמיד עד שיבוא אליהו ... אחר זמן שכתבתי כל זה אתחזי לי אליהו.

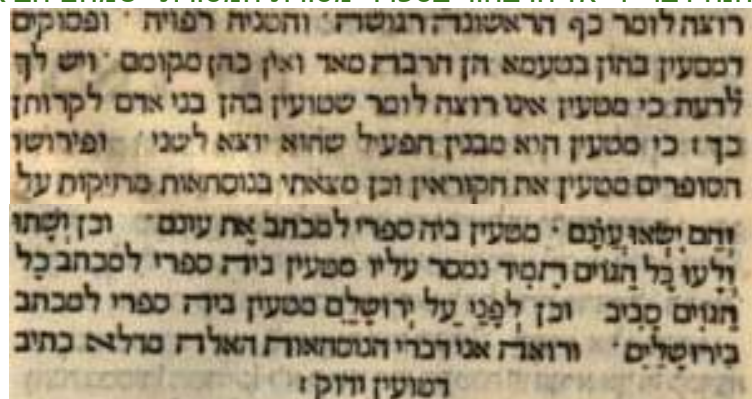
ידידנו בעל תורת הקריאה מציין שכך כתב ספר בן זמננו, כלומר טעות זו שאליהו נתגלה למנחת שי. והעיר על זה:

הכוונה כמובן שראה את מה שכתב המדקדק ר' אליהו בחור בספרו "מסורת המסורת" כמו שמציין שם מנחת שי, וכתב "אתחזי לי אליהו" בדרך מליצה בלבד.

¹⁴ התוכנה ניתנת להורדה והתקנה חינם, כדי לבצע חיפוש חייבים להיות מחוברים למרשת, וכן להתחבר אם התוכנית נסגרה, אבל עיון בספרים, מקרא, תרגום, מסורה ומפרשים, אפשר לבצע גם בלי רשת. אפשר להגיע ע"י "תוכנת הכתר" "מקראות גדולות הכתר" וכד'. הדברים נכונים לעת-עתה כסלו עט, ויתכן שישתנו.

¹⁵ חילופי גרסה בכתבי בין הכתיב והמסורה של קבוצת כתבי יד, וההכרעה ביניהם.

אך מי שראה דבריו ולא ידע מהו "מסורת המסורת", חשב שהכוונה לגילוי אליהו הנביא¹⁶...
הנה דברי ר' אליהו בחור בספרו "מסורת המסורת" שמהם הביא מנחת שי:

עם זאת מציין פרופ' יוסף עופר: קניקוט רושם כשלושים כתבי יד שמצא בהם את הגרסה "סביב".
הנה דבריו ופירוט סימני רוב כתבי היד שרשם (ע"פ רשימת ריצ'לר):
לא העתקתי את רשימת הספרים 'סביב', לדידן אין זה משנה.

פן לחכם ויחכם-עוד

אנא שלחו את הערותיכם!

הכתובת למשלוח: eliyahule@gmail.com

הערות מתקבלות גם באנגלית.

הודעה מאתר "לדעת" כאן תוכלו להוריד גליונות פרשת השבוע מדי שבוע (גם גליוננו מופיע
שם): <http://www.ladaat.info/gilyonot.aspx>

מאמרנו מופיע **ונשמר** באוצר החכמה בפורום דקדוק ומסורה
<http://forum.otzar.org/forums/viewtopic.php?f=45&t=10317&p=272195#p272195>

אם אתה מתעניין
בהבטים הלשוניים של התורה
(לשון המקרא, המשנה, התלמוד וכו')
אתה מוזמן להרשם (בתנ"ך)
לקבלת דוא"ל בנושאים לשוניים

כתובת: franklashon@gmail.com

☺ בוא להחכים את עצמך ואת שאר המכתבים ☺

¹⁶ א"ה. לענ"ד כל מי שעוסק במנחת שי חייב לרכוש את הספר של ד"ר צבי בצר ז"ל ופרו' יוסף עופר יבל"א,
ולא יתכן שהיה עובר על ההקדמה וההערות בלי לדעת מיהו מסורת המסורת. בשנים האחרונות הספר במהדורה
זו כלול במאגר של פרויקט השו"ת של בר-אילן. ראה למשל מנחת שי שמות כו ד וכ"כ ר' אליהו הלוי בס'
מסורת המסורת דבור רביעי ודבור חמישי. כנראה לא שם לזה כשכתב את ההקדמה.